

De Probatis|| Sanctorvm|| Historiis

Partim|| Ex Tomis Aloysii Lipoma-||ni, Doctissimi Episcopi, Partim Etiam||
Ex Egregiis Manuscriptis Codicibvs, Qvarvm permultæ antehàc nunquàm
in lucem prodière

Complectens Sanctos Mensivm Septembris Et Octobris

Surius, Laurentius

Coloniae Agrippinae, 1576-

VD16 S 10262

De S. Gregorio martyre Armeniæ.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-77413](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-77413)

VITA ET MARTYRIUM SANCTI MAR-
TYRIS GREGORII MAGNAE ARMENIAE:

Authore Simeone Metaphrasse.

30. Septēbr.
Cap. 1.
Parthorum
amplissimū
Imperium.

Chaldaeī
astrologi.

Cap. 2.

Artaduſta
mulier anti-
ma Artasi-
ram ad de-
bellandos
Parthos.

Cap. 3.
Artasiras
Persa con-
figit cum
Parthis.

V M Persarum imperium rediisset ad Parthos, & Parthorum dominatio ad tantam venisset potentiam, ut non solum imperarent Persis, sed etiam Armenijs, & Indis, qui in Oriente sunt Persis finitimi: præterea autem Massagetarum quoque in suam redegissent potestatem, cumque tantarum curarum pondus vnus non posset sustinere, quatuor fratres, Parthi quidem genere, Arfacidæ autem cognomine, dominatū quatuor gentium ad se transferunt. Et primus quidem ex fratribus, communem appellationem in proprium nomen sibi vendicans, appellabatur Arfacides, & Parthorum tenebat imperium, sicut tempore, ita etiam dotibus & commodis alijs antecellens. Qui autem illum est consecutus, fuit Rex Persarum. Tertius autem prædictorum Indorum sortitus est imperium. Quartus autem potestati parebat Massagetæ. Non fuit autem breui tempore dimensa felicitas Arfacidis. Postea verò cum Artabanes filius Valarsi, qui erat & ipse ex Arfacidis, & in Persas obtinebat imperium, vacaret Chaldæorum sapientiæ, quæ versatur in contemplandis astris, & ex illis aliquid animaduertisset, cum vxore dormiens in tabernaculo, ei dixit: Ex ijs, quæ me docent cuius astrorum, si quis in presenti tempore meditetur insurrectionem aduersus suum dominum, ille quidem, ut arbitror, non frustrabitur suo scopo & desiderio.

Hæc cum dixisset, conuersus est ad somnum. Vna autem ex ijs, quæ seruebant reginæ, ex ijs nata, qui erant illustri genere, corpoream habebat consuetudinem cum quodam ex ijs qui primos gerebant magistratus, qui originem quidem ducebat ex Assyrijs, vocabatur autem Artasiras. Hic sæpè quidem apud se animo meditabatur tyrannidem, & cum ijs, qui ex amicis erant fidelissimi, illud arcanum communicabat: id autem ad effectum deducere differebat, quòd timeret nè res succederet. Ea ergò clam egressa è tabernaculo, totam rem indicat Artasiræ, & ad opus excitat, promissum ab eo exigens, ut si Parthorum potiatu imperio, eam & vitæ habeat sociam, & cum ea regnum & nomine, & re diuidat. Ille autem prompto & alacri animo iurauit deos patrios: & quæ iurauit, pollicitus est finem acceptura, cum primū Rex fuerit renunciatus. Cum hæc petiisset, & fidem ab eo accepisset, properè recurrit in regium tabernaculum, ut lateret, diligenter prouidens. Mulieri autem nomen erat Artaduſta. Artasiras ergò mulieris nuncium animo agitans, captus erat vehementi regnandi desiderio: & cum collegisset ex Persis & Assyrijs eos, qui gerebant magistratus, quibus, ut potè fidelissimis, confidebat maximè, & in sua ad eos oratione, in medium adduxisset Parthorum arrogantiam, intuenit eos quoque similia consulentes. Etenim illi quoque optabant à Parthica quidem liberari tyrannide: à suo autem sanguine videre regi Persarum imperium. Decernunt itaque, ut quomodo consilij, ita etiam rerum ipsarum gerendarū esset Dux & princeps Artasiras: & mittunt nuncios ad Artabatem, rogantes ut è regno excederet sine periculo, & alijs malis, quæ è bello eueniunt. Ille autem cum ad suam diuinationem & tempus caput inclinasset, eos quidem, qui missi fuerant, dimittit re infecta: præterea autem minatur, quòd si tale quid venerint ei rursus nunciaturi, sumet primū pœnas de eorum contumelia. Zecas & Carenas erant eis nomina.

Reuersi autem renunciant Artasiræ & reliquis ea, quæ Rex dixerat, & minatus fuerat. Deindè bellum ab illis comparatur. Priusquam verò id erumperet, misit Artasiras, qui ad se diceret Artaduſtam: & eam in validissimo collocat presidio cum omnibus suis facultatibus. Cum autem Persarum & Parthorum copiarum manus conseruissent, utrinque quidem cadunt plurimi: ad Artasiram autem adspexit victoria. Secundo autem commisso prælio, Parthi quidem per vim ab hostili ense fuere consumpti, in fugam autem versus fuit ipse Artabanes. Cum se autem rursus collegisset, & ad bellum gerendum rursus cõgisset copias, animo confidit. Cæterum totum annum aliquandò quidem Persis contra Parthos, aliquandò autem Parthis aduersus Persas ostendentibus multa audacia facinora, & belli experientia, cum postremò vtriusque partis

partis acies propè essent, aiunt Artasiram dixisse Artabani Regi, nè temerè faceret, & perderet genera Persarum & Parthorum: regnum enim nolle deinceps manere apud Artabanem, sed transire ad Artasiram. Tu autem, inquit, si me audias, viues citra vllam molestiam. Dabo enim tibi regionem, quæ affatim suppedabit omnia, quæ ad vsum pertinent. Oportet autem non alio, quàm teipso vti magistro eius, quod est vtile, & meminisse responsi, quod aliquandò Regina dixisti in tabernaculo. Sed hæc quidem Artasiras.

Artabanes autem prius adspiciens ad quosdam suos familiares: Quàm grauis res est, inquit, scemina. Amor coniugij potius læserit, quàm iuuerit. Hæc cum dixisset, iubet transire quendam ex satellitibus, & interficere reginam. Existimabat enim eam prodidisse secretum. Conuersus autem ad Artasiram, respondit esse sibi longè optabilius mori, quàm Artasiræ, qui erat seruus, regno cedere. Quæ simul atque dixisset, insanè & bacchantis more irruit in Persas: & ex eis quidem multos sauciat, plures autem occidit: dirigit verò etiam hastam aduersus Artasiram. Ille autem (habebat enim manus sagittandi peritas, & quæ hac in re semper magna cum laude versabantur) fugam quidem simulat. Dum eum autem persequitur Artabanes, immittit telum in pectus propter mammillam eius, qui persequeretur. Quod cum ob vires eius, qui fuerat iaculatus, sustineri non potuisset, rumpit Artabani thoracem: & traiecto pectore, excidit è dorso, & morte statim afficit Artabanem. Mox autem conuenientes inter se Parthi & Persæ, Regem renunciant Artasiram, qui ostendebat se magnam eorum gerere curam, & non paruam esse suam in eos humanitatem. Et ille quidem cum sic se haberet, Artaductam ducit vxorem, quam datum iusurandum ei prius desponderat: & eam eligit reginam.

Cursaro autem Artabanis frater, qui regnum magnæ obtinebat Armeniæ, cum intellexisset ea, quæ euenerant, & quòd ad Persas fuit translatum Parthorum imperium, magno dolore est affectus: & valido coacto exercitu ex Albanis & Iberis, & præterea ex Hunnis, toto anno comparauit ea, quæ ad bellum pertinebant. Magnam autem manum secum ducens, expeditionem suscipit contra Persas, & ipsum Artasiram. Qui autem Persarum imperium nupèr sibi vsuparat Artasiras, vel inuitus struit & educit aciem aduersus Regem Armeniæ. Fit autem in prælio magna cædes Persarum. Fugit autem Artasiras, & hostes insequentes irruunt: & Persidem tegunt corporibus eorum, qui interficiebantur: & cum multos cepissent captiuos, cum Rege suo redeunt in Armeniam, dexteris onustis opibus. Anno autem sequenti rursus Armeniorum Regi in Syriam facienti incursiones, gens Saracenorum venit in auxilium: prædisq; actis de Perside & Assyria, & cunctis, quæ erant in eis, spoliatis, Rex ipse cum pari victoria ad suum regnum reuertitur. His autem rebus fortiter & præclarè gestis, admirationi quidem socijs, terrori autem hostibus fuit decem annos perpetuos. Quamobrè Rex quoque Persarum cum inconsolabili dolore angeretur, cresceret autem dolor, quòd nesciret quid ageret, ijs congregatis, qui erant in eius potestate, rogauit vt consulerent, quonam quidem modo possent susceptam delere ignominiam, cessarent autem communes & multiplices calamitates. Ei autem, qui talem dixisset sententiam, secundum post Regem honorem, ei proponit in præmium. Anac autem quidam, qui genere attinebat ad Cursaro Regem Armeniæ, è coetu surgens, pollicitus est se præclarum quippiam facturum, per quod & res Persis felicius succederent, & pœnas sumerent de hostibus.

Excipiens autem Artasiras: Reuerà, inquit, si hæc feceris, protinùs imponam tunc capiti diadema, & te efficiam quidem secundum regni Persarum, tradam autem tibi regnum Parthicum. Ille autem, quòd ad se quidem attinet, dicit incertum esse finem: Si quid verò interim ei euenerit præter opinionem, rogauit Artasiram, nè esset ingratus ijs, qui remanserint ex genere: sed memor quidem esset eius pro ipso prompti & alacris animi: pro eo autem, eis referret gratias. Hæc cum dixisset, fratrem assumit adiutorem: & specie transfugæ, cum mulieribus simul & infantibus, & tota domo, omnibusque domesticis, accedit ad Regem Armeniæ. Ille autem & alio eos honore accipit, & benignè admodum eos salutat. Illi autem se blanditijs ipsi insinuantes, eum reddunt omninò sibi familiarem: & efficiunt, vt eos nihil haberet suspectos, & maxime quòd simul cum vxoribus, & ijs, quæ sunt charissima, ad illum transfugissent. Itaque Anac secundum honorem post Regem accipit. Atque hyeme quidem Armenij in summo quieuerunt ocio: ver quoque eis multas voluptates in sua

patria largiebatur: astate autem auster calido flatu spirans, coëgit Regem migrare in Ararat simul cum magistratibus, ubi debebant tanquam in verna temperie. Rex hic versans, mouebatur rursus aduersus Persidem. Anac autē recordatus iurissurandi, quod dederat Artasiræ, & donorum accensus cupiditate, se Regē Armeniæ seorsum velle alloqui simul cum fratre pratexens de rebus necessarijs, cum soli ad solum essent ingressi, ipsum tollunt de medio: & fama exercitui eadem annunciante, isti conscendentes equos, totis viribus fugiunt.

Cap. 7. Satrapæ autem Armeniæ cum manipulis & militum ductoribus plurimos occupassent transitus, in animo habebant omnibus modis fugam eorum præuenire. Quocirca nec eis frustra cessit studium. Cum eos enim fugientes in medio quodam ponte interceptissent, in fluuio submerserunt. Et cum reuersi essent persecutores, ipse Anac & fratris interficitur omnis generatio, cum agens spiritum Rex Armeniorum hoc extremum mandasset, ut genus eorum qui ipsum interemerant, funditus interiret. Et sic quidem perierunt omnes, præter duos filios Anac, eosque valde infantes, & qui erant adhuc inuoluntati fascijs, & lactebant. Quos cum seduxisset quidam ex ijs, qui ad eum attingebant, vnum quidem deposuit in partibus Persidis, alterum autē in Romana ditio- ne. Is fuit Gregorius, cuius præclara pro pietate certamina aggressa est ab initio dicere oratio. Rege autem Armeniorum eo modo, quo diximus, interfecto, felici rei successu motus Persa, mouet exercitum aduersus conturbatos Armenos: & magna acta præda, & multis abductis captiuis, præclare rursum in suam reuertitur regionem. Cum autem inuenisset inter captiuos vnam ex filijs Curfaro, nomine Teridatem, eum quidem non interficit propter teneram adhuc aetatem: mittit autem in exilium in Romanorum regionem. Hic est Teridates, qui regnum Armeniorum posteriori tempore Romano auxilio acquisiuit & accepit, & magnum Gregorium tormentis subiecit innumerabilibus: & qui non solum eum non abduxit à pietate, sed ipse potius eius admirabili constantia & plaga desuper immissa à diuina prouidentia, ad illius fidem fuit conuersus. Sed hæc quidem singularem procedens declarabit oratio.

Artafiras vexat Par-
tibus.

Teridates
filius Curfa-
ro Regis Ar-
menie.

Cap. 8.
Subiit sibi
Armeniam
Artasiras.

Teridates
egre fert
Gregorium
Christianam
trahendū.
Gothi va-
rant Rom-
norū agros.

Teridates
egregium
facinus.

Cap. 9.

Artafiras igitur, qui tunc erat Rex Persarū, partē sui imperij ipsam quoque, fecit Armeniam. Gregorius autem filius Anac, ut diximus, qui Curfaro interfecerat, degens in ciuitate Casareæ Cappadociæ, & aliā didicit doctrinā, & in rebus Christianis diligenter fuit exercitatus. Teridates proinde, qui erat ex sanguine regio, referebatur in numerum Romanorū magistratuum. Non ignorans autem Gregorius & quæ fecit eius pater Anac, & quæ ab ipso passus est pater Teridatis, ea tamen secreta apud se tenens, accedit ad Teridatem, se ad voluntarium eius tradens ministeriū, & citra ullam excusationem Teridati in omnibus fidelē suam præbebat operam. Cum autem accepisset Gregorium Christianam tenere religionē, agrē ferebat Teridates, qui etsi nihil proficeret, non cessabat tamen eum increpare. Gothi verò illo tempore populabantur & vastabant agros Romanæ regionis. Unde qui tunc Romanū obtinebat Imperium, surrexit ipse quoque totis viribus, & quæ ad bellum pertinebant, parabat eosque aduocant, qui eius parebant ditio, ac se omnino instruebat ad vlciscendos Gothos. Cum itaque alter ex aduerso alterius castrametati essent, & aciem vtrique instruxissent, & manus mox essent conseruaturi, Dux Gotthorum prouocauit Regem Romanorū ad singulare certamen. Ille autem (neque enim poterat suis manibus prosternere aduersarium) quærebat, quisnam ex suis, se illum esse simulans, cum Gottho congregaretur.

Cap. 9. Licinius autē vir quidam ex ijs, qui in ducendis exercitibus tunc erant pulchre versati, iubet Imperatorem bono esse animo: esse enim vnum ex ijs, qui apud ipsum militant, Teridatem scilicet illū, qui refert genus ad regium sanguinem Armeniæ, virum, qui viribus & armis est inexpugnabilis, & qui in multis suæ virtutis dedit experientiam. Is nunc quoque, inquit, versatur in exercitu. In medium itaque ducitur Teridates: & cum Imperatoria induit Imperator purpura, & omnibus insignibus Imperij, ut videretur ipse esse Imperator, qui aduersus barbarum suscipiebat singulare certamen. Cum ad pugnam ergo processissent, & qui Romanorum agebat Imperatorem Teridates, & ipse Dux Gotthorum, usque adeo superauit Teridates barbarum, ut nec enssem quidem in ipsum strinxerit, neque hastam vibrarit: sed eum manu facile raperit, & viuum duxerit ad ipsum Imperatorem. Quo facto, non indigna ab eo confequitur præmia. Nam & benignè ei multum largitur pecuniæ, & induit eum purpura, & caput eius regio ornata diademate, & non multo post in paternum irpe ium restituit Teridatem. Gothi autem cum sic præter rationem aduersam sensissent

fortu-

fortunam, & Ducem suum repente vidissent comprehensum, dispersi sunt omnes, & pauci redierunt in domum suam nuncij calamitatis. Imperator autem Romanorum cum præclaris trophæis redijt felicissimè.

Teridates autem deinceps regnum in Armenia obtinens, patriæ erat deditus falsæ religioni, cum alijs sacrificans simulacris, tum maximè Dianæ, quam & summo honore afficiebat, & amicam deam existimabat. Atque sacrosanctum quidem volebat Gregorium esse socium sacrificij. Nam ipse quoque Teridatem eò erat secutus. Ille autem id minimè patiebatur. Teridates ergò, qui & pro alio ministerio, & pro vniuersorum communicatione se ei multum debere fatebatur, iubebat nè in religione ab eo discreparet. Diuinus autem Gregorius: Corporalia quidem, inquit, ministeria, quæ non corrumpunt animum, beneuolè & amicè dominis à nobis exhiberi docet nos communis Dominus, neque quò minùs ea exequeremur, tibi vnquam vllum præteximus negocium, neque negligenter inseruimus. Quæcunque autè ipsam animam adducunt in periculum, & procùl abducunt ab opifice, eorù qui est eruditus, nequaquam sustinuerit inire cum alio communionem, etiamsi Imperator, etiamsi qui vitam habet in potestate, iubeat. Cum hæc fusè sacrosanctus dixisset Gregorius, ira supra modum repletus est Teridates, & acerrimè in eum fuit commotus: & vinculus quidem fuit statim vir præclarus. Deindè cum lignum ori eius immisissent, quam maximo possunt spatio, superiore partem disungunt ab inferiori, & eius humeros onerant glebis salis, qui est apud Armenios fossilis. Deindè funibus sacrosancto corpori alligatis, cum eum sublimè sustulissent, totos septem dies ei hoc acerbum producunt supplicium. Post septimum autem cum Rex illum hinc deduxisset, interrogauit, an didicisset id, quod est melius, & priorem mutasset opinionem, & dijs statuisset offerre sacrificium. Cum autem vidit eum magis zelum spirantem pro pietate, dat eum secundis tormentis, prioribus minimè clementioribus. Suspendit eum præcipitem ex altero pede appendens: & nec eo fuit quidem contentus, sed etiam decem lictores, virgas habentes in manibus, circa eum statuit: & fumo infernè substrato, ignem in eum immittit, ad eò vt martyr simul & virgis verberaretur, & foetidum fumum naribus exciperet: vt densum & continuum anhelitum, quem effundere cogebatur à plagis, fumum impediret & obstrueret, ne concedens quidè vt spiraret, sed fuliginosum illù fumi vaporem in eius viscera immittens. Scio vel ad solum auditum eos, qui adfunt, caligasse. Ille autè non solum fortiter ferebat, sed etiam Domino magnas agebat gratias, & cum ijs, qui aderant, multa de Deo loquebatur, & eis ostendebat pietatem, etiamsi non perfectè intelligebant, quòd scilicet Deus in principio creauit cælum & terram, formauitq; hominem, & posuit eum in paradiso, ex quo postea expulsum fuit propter mandati transgressionem. Deindè meminit molestiarù, quæ postquam ab illis paradisi bonis excidissimus, nos miserè (hei mihi) inuaserunt. Post hæc subiunxit Dei in nos benignitatem, quemadmodum videlicet curam gerens nostræ salutis, ad nos misit Doctores & Prophetas, qui prædicabant vnigeniti carnis susceptionem, & cunctas, quæ pro nobis ingratis ab eo susceptæ fuerunt, perpeffiones, colaphos, Crucem, lanceam, voluntariam mortem, eius resurrectionem, nostram correctionem, reuocationem, ad primum bonum reditum. Postremò docebat, quòd dignos excipit regnum cælorum, & quòd malis tormentum est paratum: ignis, qui non extinguitur: tenebræ, quæ non desinunt: vermis immortalis, & quòdcunque aliud supplicium sibi recondiderunt, qui sunt serui peccati.

Hæc cum disseruisset, firmamque & immobilem sibi precatus esset confessionem, ille quidem finem imposuit precati. Quidam autem ex circumstantibus cum quæ ille dixerat, scriptis mandassent, ad Regè ea statim referunt. Atque Gregorio quidem pede suspensus, rursùm peractus erat septem dierum cursus. Ille autem cum eum rursus deduxisset, existimabat eum esse persuasum, victum à supplicio. Cum autem vidisset eum promptius & alacrius è vita discessurum, quam à fide in Christum, se grauiorem martyri parat aduersarium, & se confert ad alia excogitanda tormenta, quibus non possit esse aliquid crudelius: & cum tabulis anteriores tibiarum partes comprehendisset, & deindè eas fune constrinxisset, sic exprimit, vt ex ipsis etiam summis pedum digitis guttæ sanguinis distillant. Cum ergò vix tandem pedes eduxisset ex illa afflictione, in plantis pedis ferreos infigit clauos, & cogit athleticam currere, multo sanguine solum subiectum adspergentem. Quamobrè magnum corde dolorem sentiens martyr, (Quomodò enim, nisi dolorem sentiret, ostenderetur eius in Christum

Cap. 10.
Teridates
fuit Armeniæ
Rex.

S. Gregorius
horrendum in
modum à Teri-
ridate cruciatur.

Item se-
cundo.

Magna mar-
tyris forti-
tudo.

Gen. 1.

Docet sibi
aditantes fi-
dem Iesu
Christi.
Matth. 23.

Cap. 11.

Vide suppli-
cij immani-
tatem.

Pfal. 126. flum desiderium?) Euntes ibant, dicebat, & flebant, mittentes semina sua: Venientes autem venient in exultatione, tollentes manipulos suos. Hæc sanctus quidem psallebat suaviter. Teridates autem iubebat circumstantibus ferire crudelius: Ut, inquit, in maiori dolore & fletu ad eum perueniat, quæ ab eo expectatur, voluptas. Sed licet tor & tanta pateretur, ut suis perpeſſionibus eorum etiam, qui ipsum odio habebant, animos satiare, fortissimè tamen ea ferebat propter Christum.

Cap. 12.
Alij crucia-
tus sanè hor-
rendi.

Post hæc eum humi supinum extendunt, cum hoc iussisset Tyrannus: & cum caput quidem fabrili quodam interceptissent instrumento, exprimunt validissimè. Cum naso autem fistulam applicassent, nitrum & salem mixtum aceto, in eam infundunt, & a corem ad profunda capitis, & ad ipsum transmittunt cerebrum. Deinde eius vexandi alium quoque modum excogitant, qui & illorum crudelitatem, & martyris animi fortitudinem æquo ostendebat. Nam cum calathum attulissent, camini eum impleat fuligine, & in eum martyricum illud caput immittunt, & iusti collo calathum alligant, & sex dies eum relinquunt premi hoc graui tormento. Septimo autem die cum eum accersisset Teridates, cum consueta subsannatione, & ei grata irrisione: Vndenam, inquit, nunc ad nos redis? An à regno & à bonis illis, quæ prius prolixè persequebaris, & quæ expectabas te esse percepturum? Generosus autem ille liberè &

Inuicta
martyris
constantia.

magna cum fiducia: Nondum, inquit, ò rex, ad illam ineffabilem migravi felicitatem. Sum enim adhuc implicatus graui hoc onere corporis. Sed quoniam his sum pro Domino meo dignatus, veniam paulopost cum illius gloria, quando nuda quidem & aperta sistentur omnia ante illius tribunal. Sedebit autem ipsum Dei verbum iudex non tantum factorum, sed & animi conceptionum, & cogitationum cordis penetrans usque ad diuisionem anime, & ossium, & medullarum, & vnicuique tribuens pro meritis. Quo tempore, heu mihi, quale te circumstiter periculum, quali, ò infelix, supplicio damnaberis? Hæc Regem cient maiori furore, & statim pedibus vincus martyr, præceps suspenditur, & per posteriores partes multum aquæ immittunt in ventrem, hoc simul pro supplicio & ludibrio habentes scelerati. Nullus enim pudor talibus oculis, quorum animæ erant plenæ libidine & nequitia.

Cap. 13.

Cum autem illinc fuisset demissus, Rex conabatur rursus persuadere: &, Pare mihi, dicebat ei, & dijs maximis sacrificia. Nam alioqui malè peribis, mihi chara iuro eorum potentiam. Sacrificabo, sed Saluatori meo omnino sacrificium laudis, magnus dixit Gregorius. Quæ autem sensu & mente carent, & sunt omnino inanima & surda, absit, Christe Rex meus, ut honore vilo aut verbo digner, etiamsi plura mihi & grauiora inferantur supplicia. His disrumpebatur Teridates, & ira suffocabatur. Itaque cum sanctum rursus suspendisset, vngulis quidem ferreis laniabat eius latera, qui erat ferro quouis durior, adeo ut ipsa quoque terra inquinaretur fontibus sanguinis. Cum autem dissecasset, & profundos sulcos in eis incidisset, murices ferreos humi sternit. Deinde nudus is, qui totum Christum induerat, super ipsos trahebatur. Interim autem dum lictorum manus eum pilis trahebant acerbissimè, ille quidem proprio irrigatus sanguine, magis florebat, & germinabat non secus, atque generosæ plantæ, & fructu fidei abundabat. Ille autem, Vbi est, inquit, Deus tuus, Gregori, in quem sperasti? Veniat nunc, & à meis te eripiat manibus. Atque ille quidem cum sic omnia peruassisset supplicia & afflictiones, & eas tulisset facilius, quam alij voluptates, & omnibus euassisset superior, rursus in carcerem conijcitur.

Cap. 14.
Inigne mi-
raculum.

Sequenti autem die cum eum rursus accersisset Teridates, & vidisset eum ad stare cum prompto & alacri animo, & cum sano corpore, idque cum caro fuisset antea consumpta tormentis, apud se quidè mirabatur, & dubitabat, quòd non simul cum carnis eum defecisset respiratio. Vipera autem non expellebat venenum, neque pardus exuebat varietates: sed adhuc idem manebat Teridates, & in martyrem eandem conseruabat sauitiam & inhumanitatem. Cum ergo eum sic vidisset affectum, ne sic quidem desperabat eius mutationem: sed contendebat stultus vincere animam insuperabilem. Vnde etiam cum ferreis tibialibus beata eius induisset genua, & cuneis, qui ipsi quoque erant ferrei, ea transfegisset ac fibulasset, & martyrem suspendisset, tres totos dies eum tenuit sublimem. Ille autem tantum aberat, ut hoc cruciatu secus, quam generosum hominem decet, afficeretur, aut obloqueretur, ut & ipsa videretur ridere tormenta, & eos, qui ipsa afferebant, si sperarent fore, ut illius firmitatem in contrariam mutarent sententiam. Pendenti itaque, iusto: Nondum sensisti, Gregori, inquit Teridates, te frustra in Deo tuo confidisse: aut alioqui nobis ostende, si quid boni

boni ex spe in illum es consecutus. Ille autem: At tu ipse, inquit, es insipiens, & te plane stolidè & amenter geris, qui aduersus te infers tam graue iudicium, & ignem gehennæ in tuum caput congeris. Ego autem confido in Domino meo, qui est meus defensor, & refugium meum: & in ipsum speraui. Quæ autem mihi à te laniantur carnes, parùm sunt mihi curæ. Quantum enim externus noster corrumpitur homo, 2. Cor. 4. tantùm internum renouari & docemur, & credimus.

Ex his ira incessit Regem, & acerbè martyrem intuens: Quoniam, inquit, tu qui-
dem dixisti te renouari, nos autem minatus es esse tradendos igni, qui non potest ex-
tingui, ego interim hoc, qui extinguitur, te docebo, nè sis tam apertè insolens in no-
stram potentiam. Et protinùs iuber plumbum in leberem iniectum, valdè incendi ac
liquefieri, & totum in martyrem injici. Atque hoc quidem sic factum est, vt iussit. Ille
autem non minùs fuit forti & generoso animo, quàm si aqua in eum effunderetur.
Hoc autem fuit ex eo euidentis, quòd ipse apertissimè quidem illius arguebat errorem
in ipso tempore tormenti: liberè autem & confidenter ijs, qui aderant, suggerebat
verbum pietatis. Quibus quidem mirandum in modum obstupescit Armenius,
studebat eum omninò lucrifacere. nam si hoc non posset assequi, putabat gentium
religionem magnum esse damnum accepturam. Volens ergò eum supplantare, &
abducere ab illa infirmitate & constantia, promptoque & alacri animi studio, cogi-
tauit eum pellicere blanditijs & assentationibus, diuitiarumque, voluptatum, hono-
ris & aliorum bonorum promissis inescare. Sed interim quidam ex Satrapis: Non li-
cet ei viuere, neque hunc Solem adspicere, ò Rex, clara & alta voce loquitur, cum sit
filius Parthi Anac, qui dolo patrem tuum Cursaro interfecit, & Persarum tyranno
totam captiuam reddidit Armeniam.

Hæc cum audisset Teridates, eum pro patre subiit vehemens zelus: & statim
omnium, quæ apud se cogitabat, eum cepit obliuio propter paternum sanguinem.
Iuber autem sanctum ligatum collo, simul & manibus & pedibus, deici in lacum, qui
est in ciuitate Artaxat. Erat autem hic lacus res vel solo auditu terribilis: putrefactum
coecum habebat intrinsecus, & venenatos serpentes & vermes, & erat habitaculum
omnium, quæ serpunt in terris, iamolim ab Armenijs effusus ad excogitandum terri-
bile supplicium. Quapropter ex ijs, qui in eum antea inieci fuerant, non modò non
illinc vllus emerfit, sed nec toto quidem die durare potuit. In hunc ergò lacum post
multos illos & insuperabiles, quod attinet ad vitij rationem, insultus sacrosanctus in-
iectus Gregorius, quatuordecim totos annos nimia, quæ illinc oriebatur, obsideba-
tur afflictione. Quædam autem mulier viduata coniuge, quæ habitabat in præsidio
Artaxat, cum ei diuina apparuisset visio, aliquod frustum panis quotidie in eum im-
mittebat. Quod quidem cum esset beato alimentum, recreabat ei corpus, quod labo-
rauerat, & non sinebat eum omninò deficere. Sed narranda multa reliquit oratio,
cum ne rantillùm quidem vellet discedere à viri memoria. Nobis igitur reuerten-
dum est ad ea, quæ deinceps sequuntur in historia.

Teridates ergò arbitratus se ineuitabili morti dedisse iustū, cum esset vtique hyems
& frigus, ipse accedit ad regiam Armenicam. Illinc autem expeditionem suscipit ad-
uersus Persas, & corū populabatur regionem: & traiecit in Assyriam, & vicit pugnans
singulari certamine, & celebris erat propter res ab eo gestas rectè & feliciter. Verum
enimuerò Ioui, Dianæ, & Herculi attribuebat victoriam. Neque verò in illis colendis
suum tantum ponebat studium, sed etiam aduersus Christianos ipsos, & impietatem
vehementer & insanè spirabat. Eo autem tempore, quod intercessit, qui Romanam
purpuram non feliciter induerat, Diocletianus vxorem ducere volebat, & procura-
bat sibi matrimonium. Cum autem apud ipsum essent omnes patres, qui aiebant
virgines, & vt ei suam desponderet, vnusquisque valdè moliretur, ille his omnibus præ-
teritis, postquam in quadam ex ijs, quæ eius parebant imperio, ciuitatibus intellexit
sanctarum virginum chorum exerceri in monasterio, quibus præerat quidem Gaiana:
inter illas autem vnã esse, Ripsimem vocatam, & ab ipsa Gaiana, cum ambæ essent
Christiani generis & sanguinis, in pietate educatam atque eruditam, quæ sicut specie
virtutis, ita etiam pulchritudine corporis erat admodum insignis: vel ipsa eius imagi-
ne Imperator accensus, quam ad eum depictam quidam pictor attulerat, ipsam
amabat vehementissimè, & affectionis œstro concitabatur: eratque ille amor mera
insania, & planè rabies. Et ille quidè diù antè parabat nuptias, & festum prædicabat:
& eos congregabat, qui erant in nuptijs ei inseruituri: & ad Ripsimem misit adulo-
res,

res, qui de nuptijs ei significarent, & nunciarent eas iam esse paratas, quòd ad ipsum quidem attinebat.

Cap. 18.

Illa autem, (Quid enim per ipsam virginitatem ad hæc cogitaret, aut dixerit virgo, quæ iam olim cohabitantem elegit continentiam, & solis viuit leguminibus, & rotas noctes versatur in oratione, & nec interdium desistit ab hymnis in Deum?) Non te fallam, spòse Christe, dixit: non te probro ac dedecore afficiam, ò chara virginitas: non te prodam, mater continentia. Itaque Deo, qui solus poterat ei dare salutem, adiutore inuocato, non necessarijs, non amicis, non parentibus, neque vllis alijs erat omnino munita. De aliò itaque migrando statim consultat: & comites bonas alias inuenit virgines, quæ erant ei & vitæ & virtutis sociæ, in primis autem præfectam Gaianam. Et non dubitarunt, etiamsi præ multa inedia iam defecissent, peregrinationem suscipere, sed sicut passeris, cum ea transmigrant in barbaram Armeniorum regionem. Eas enim incitabat etiam ad migrandum præceptum Dominicum, dicens: Si percuti vos fuerint in hac ciuitate, fugite in aliam. Prompto itaque & alacri animo illinc proficiscuntur, & veniunt in ciuitatem Ararat. Torcularia autem erant eis habitaculum. Cum autem eis omnia deficerent necessaria, quædam ex eis, spe parandi sibi victus posita in manibus, versabantur & laborabant in arte lanificij, & quòd hinc sibi parabant, consumebant ad ceteras alendas virgines. Diocletianus autem cum & amore iam improbè captus esset, & non posset amplius quiescere, postquam, omni moto lapide, accepit migrasse Ripsimen in regionem Armeniorum, scribit statim ad Regem Armenia Teridatem, & alia non pauca aduersus Christianos, & quòd à se dilectam Ripsimen vafro & venefico sermone pellicientes, ei persuaserunt, vt mallet in externa viuere regione, & eam cum probro & ignominia errantem obire, quàm cum eo habitare. Est enim sœmina, aiebat, res deceptu facilis. Rogabat autem, vt cum omnibus modis ipsam inuenisset in Armenia, ad eum remitteret. Quòd si eam quoquè sibi coniungere mallet, id eum non minori gaudio affecturum.

Cap. 19.

Postquam hæc litera venerunt ad Teridatè, ille statim virgines inuestigabat & scrutabatur. Cum autem accepisset eas latere in torcularibus, rimens nè si præsensissent se queri, illinc aufugerent, & in locum incertum recederent, eum locum occupat præsidio. Et cum accepisset ex ijs, qui viderant Ripsimem, eam esse insigni pulchritudine, leporisque & gratiæ copia magnas habere illecebras, iam in eius amorem exarserat: & regias protinus ad eam vestes, & alium mundum emittit: & iubet Ripsimem his indutam, ad se venire in regiam, reliquas autem teneri custodia. Illa autem Christi incensa desiderio, & eius amore ardens, quem etiam solum nouerat sponsum, suasionibusque & monitis Gaianæ, quæ & ipsam aluerat ab infantia, & ad eam perduxerat ætatem, magis feruens, æquè & verba eius, qui erat ei odio, amatoris, & quæ missa fuerant, abhorrebat & respuebat, & cum ijs, quæ secum erant, vocabat orationi. Interim autem dum peragebatur oratio, tonitru repente erupit, & vox desuper è tonitru resonauit, dicens: Estote forti animo, & confidite. Sum enim vobiscum: & conseruabimini mihi intacta ab insultibus inimici, & ingrediemini mecum in meum thalamum, & accipietis regnum vobis paratum. Hæc & vox dicebat, & tonitru resonabat horribiliter, & vna cum ea diu affuit: & multos quidem, cum repente erupisset ad aures, humi deiecit, & sermonem eis abstulit: Quinetiam multos equites eiecit ex ipsis equis, quos equi, insultantes & conculcantes, occiderunt: & ad summum conturbauit penitus eos, qui aderant, eosque reddidit animi dubios & perplexos. Qui autem missi fuerant à Rege Teridate, vt accerferent Ripsimem, animo conterriti, reuertuntur ad Regem, deorsum intuentes, & ei renunciant ea, quæ facta fuerant, & quòd nec acciperet Ripsime ea, quæ missa fuerant, nec omnino ad eum venire in animum induceret. Ille autem valde efferatus, & nihil cogitans eorum, quæ renunciabant illis euenisse, (Quomodo enim id faceret anima amore ebria?) neque reueritus probro afficere virginem:

Trahitur in uita ad Regem.

Psal. 11.

Cap. 20.

Sancta virgo egregie se confirmat

Sed vos, inquit, eam vel inuitam adducite. Illi ergo cum quancitissimè concurrissent ad Ripsimem, & eam alius aliunde præhendissent, & magna vi simul attraxissent, ad Regem adducunt. Illa autem, etiamsi sic capta, & ad hoc malum esset redacta, magno & forti animo illud canebat: Eripe à rhomphea, dicens, animam meam, & à manu canis vnigenitam meam: & inuocabat nomen sponsi desiderabilis.

Postquam aurem fuit in ipso cubiculo regio, oculos ad Christum cum mente attollens, reuocabat in memoriam mirabilia quæ facta fuerant in rubro mari, & in solitudine: & Ionam adducebat in medium cum naufragio admirabili, & quæ fuit præter

ter

ter opinionem, eius in vitam reuocationem: Danielis & trium meminerat puerorū, ad rēdam
& quemadmodū illi tanquā in herba roscida in flamma incedebant: Deindē eti- virginitatē
am Susannæ referebat factas insidias, & redemptionem: & sibi similem adesse adiu- suam.
torem petebat in casu simili. Interim autem in cubiculum ingressum Teridatem in- Dan. 3.
uadit grauior dæmon intemperantiæ, amenterque & insanē prae amore exclamabat, Dan. 13.
& ardebat, & eliquabatur: illiciebatque Ripsimem, & ei blandiebatur, & vaferrimē
omnibus modis eam aggrediebatur. Illa autem & accedentem auersabatur, & dum
eam tangeret, agrē ferebat, & collum extendentem, vt impudicis oscularetur labris,
non sustinebat, vt decebat rectē institutam virginem: eiusque vultus implebatur pu-
dore: & acerbis verbis insectabatur hominem impudicum, & sponsum vocabat Chri-
stum, & illius feruentiori amore incōdebatur: & vt paucis absoluaui, superauit eum,
qui tanta erat magnitudine, & tantis viribus, & puram sponso Christo corporis pul-
chritudinē & animæ conseruauit nobilitatē. Sic nihil est æquē inexpugnabile, atque
in Christum beneuolentia & spes: quibus si te solū armaueris, non accedent ad
te mala, neque flagellum appropinquabit tabernaculo tuo. Pat. 80.

A virgine ergo turpissimē victus Teridates, egreditur ē cubiculo, & eluere vo- Cap. 21.
lens ignominiam, aut potius non valens continere intemperantiam, neque viuere
sustinens, si non impudenter probrum afferret virgini, iubet collari vindictam adduci
Gaianam, & foris stantem ad ianuam cogi à ministris suadere Ripsimæ, quæ erat in-
tūs, vt Regi pareret, & nulli rei, quam ille velit, repugnaret. Sciebat enim Gaianam
esse illius pædagogam & magistrā in ijs, quæ pertinent ad virtutem: & si illa solū
voluērit, Ripsimem nihil esse contradicaturam. Infelix, qui non satis habuit à sola vi-
ctam esse Ripsime, sed etiam Gaianam suo capiti secundum inuexit malum. Quæ
quidem postquā adstiterat, verberabatur quidem & lacerabatur ab illius satellitibus
propter Ripsimem: Illa autem etiam si hæc pateretur, totum tamen faciebat illorū Galana li-
cet valde
afflicta, hor-
tatur Ripsi-
mem, vt sit
memor, se
voulisse Deo
castitatem.
imperatis contrarium. Virgini enim reuocabat in memoriam pacta conuenta, quæ
cum Deo fecerat. Describebat sermone iustorum, qui illic est, splendorem: contra
opponebat gehennam, cuius minæ malis sunt intentatæ. Interim autem satellites,
cū sensissent ea, quæ dicta fuerant, lapidibus eius dentes excutiunt, & mandant ea
loqui, quæ Regi futura erant ex sententia. Illa autem, tāquā verberibus potius con-
firmata, quā vllum omnino dolorem accepisset, alia quoque primis suasionibus
adijciebat. Sed illam quidem cū satellites protinus arripuissent, procul remoue-
runt, eam rursus iubentes abire vnde venerat.

Teridates autem hęc quoque apertius superatus, cū amore Ripsimes omnino Cap. 22.
esset frustratus, seipsum deiciens, humi volutabatur. Victrix autem Ripsime, per vim
victis aduersarijs, egreditur, tanquā quidam victor in certamine Olympico, (Nox
enim iam ei magnam dabat securitatem) & per mediam veniens ciuitatem, fit alijs
virginibus nuncia suæ victoriæ, & trophæorum aduersus inimicum: vel potius ipsa
venit trophæum, sic truci prostrato aduersario, & sibi conseruata integra virginitate.
Illam ergo noctem suffuratæ, cū ex illo torculari, dum potuerunt latere, excelsis-
sissent, appropinquarunt cuidam loco arenoso, & sponso Christo egerunt gratias, &
mente cum eo sunt versatæ, & sic amorem suum consolabantur: deindē etiam pe-
tebant suam ad ipsum resolutionem. Eis autem orationi diligenter intētis, cū qui-
dam nunciassent, vbi illæ essent, accedit, procedente iam nocte, Regis coquorū prin-
ceps ab ipso missus cum satellitibus habentibus in manu lampades. Qui cū beatam Ripsime
virgo fan-
tissima im-
manissimē
interimitur
Ripsimem accepissent, manibus ponē circumactis eam vinciunt, & eam iubent lin-
guam proferre. Cū illa autem verbo citius fecisset, quod iussa fuerat, eam excindūt.
Postea fracta tunica, & extensis vtrisque illius manibus & pedibus, cū eam rectis
lignis alligassent scelerati, vrebāt lampadibus. Deinceps autē cū acuto lapide ven-
trem excuissent, in terrā effundunt intestina, & eius adhuc parū palpitātis oculos
effodiunt: & totam minutatim discerpserunt. Sed illa quidem, vt quæ adeo pulchra
& venusta ē virginalibus egressa erat thalamis, sponso Christo adstiterat, digna illius
oculis & thalamis, lapidibusque preciosis, torquibus & monilibus, & sponfalibus
omnibus indumentis, nempe pro eo susceptis stigmatibus, omni ex parte exorna-
ta. Chori autem virginum, quæ eius fugæ sociæ fuerant, trigintaseptem numero, 33 eius sociæ
virgines iu-
gulantur,
post dios
crucciatas.
trigintatres, quæ venerant ad venandas martyris reliquias, cū fuissent deindē de-
præhensæ à satellitibus, ipsæ quoque ense mortē subiēre, præda lōgē quæstuosiore in-
uento periculo, vt quæ, cuius studebant solū venari reliquias, totam ipsam vitam

& finem acceperint, & ingressæ sint in eundem, in quem ipsa thalamum, eodẽ sponso dignæ habitæ. Earum autem corpora bestijs diuiserunt parricidæ, quarum cum maximam partem illi tormentis exedissent, ea, quæ restabant, edenda apposuere bestijs, ne pauca quidẽ terra ea impertire studiosos illarum Christianos permittentes,

Cap. 23.

Reuerso autem principe coquorũ, & rogante, quoniam modo interimeret Gaiam: iam enim, inquit, ut fuit nobis mandatum, de medio sublata est Ripsime. Teridates, ut qui nihil meminisset eorum, quæ iusserat, (miserum enim perdebat amor, & nec sinebat quidem respirare liberum) Ripsime, dicebat, ubi est? Sed ubi videbo Ripsimem? Postquam autẽ, tãquam è somno vel ebrietate ad serediens, omnia planè intellexit, quæ & ipse iusserat, & quæ fecerant, quibus iussum fuerat, ægrè ferebat, euiabat, vociferabatur, & postremò dicebat, se non esse victurum, nisi esset vnà cum Ripsime. Et protinùs iussit linguam Gaiam ponè tractam per tendinem, auelli è gutture: deindè eam crudeliter simul & inhumanè tolli de medio. nam ne sic quidẽ dicebat eam meritas poenas esse daturam. Hæc enim mala, inquit, lingua mihi meam abstulit Ripsimem, ipsa perdidit meam animæ voluptatem. Cum hæc, quæ interim dicebantur, audiisset princeps coquorum, educit Gaiam cum duabus, quæ erant cum ea, virginibus ad pontem fluuij, super quem solebant maleficos afficere supplicio. Ipse autem ex se quoquè plura adijcit tormenta. Existimabat enim se Regi

Gaiana cū
duabus vir-
ginibus dirè
cruciatur.

maximè gratificaturum, si vehementer & insanè spiraret in virgines. Et primùm quidem perumpit earum vestes: deindè earum etiam extensis manibus & pedibus, & talis perforatis, illinc per fistulas vento implet inspirato. Vbi autem disuncta est pellicula sua cum carne coalita coniunctione, virgines miseri excoriant: quod nec adspicere quidem humanus sustinisset oculus. Illæ autem, etsi ita exuerentur pellibus, tamen diuina non nudabantur gratia: à qua etiam adiutæ, requirebant Christum, cuius tenebantur desiderio, dicentes: Memento nostrum benigne & clemens Domine: quoniam propter te morte afficimur tota die, & tanquam oues occisiones propter te sumus reputata.

Psal. 43.

Cap. 24.

Princeps autem coquorum cum vidit eas ita exuisse pellem absque vlla molestia, perindè ac si quis vestem exuisset, & simul eas interim audiuisset Dominum alloquentes, ut iusserat Teridates, eis fecit linguas eximi. Cum itaque virginibus collum fuisset ponè perforatum, eis linguæ excinduntur radicibus. Deindè cum lapidibus instar gladiatorum acutis & secantibus, exciti fuissent ventres, & vniuersum internū figmentum vidissent fufum pro pedibus, eis capita amputantur. Atque vicefimo quidem

Capite ple-
stuntur.

sexto mensis Septembris gloriosa Ripsime coronam suscepit martyricam. Eas verò, quæ venerant ad venandas illius reliquias, idem dies vidit martyres. Die autem sequenti beata quoquè Gaiana cum socijs virginibus, percurrerunt stadium consummationis. Ab illo ergò tempore transijt sextus dies, & iam flamma amoris Teridatæ sensim marcescente, ille egressus est ad venationem. Non tar dabit autem iustitia: sed cum quædã inuadit insania, qua furebat planè dæmoniaccè, & præ morbo erat emotæ mentis, & dētibus suas ardebat carnes: & murata fuit forma eius in porcū. Quod

Vide exale-
stè vindictā
in Teridatæ

Dan 4.

si quis sit, qui non ignoret fuisse Nabuchodonosorem muratum in hanc formā, eodem modo sciat etiam Teridatem eandem, quam ille, subiisse mutationem. Sicque delibidine & flagitio sumptæ sunt tam acerbæ poenæ. Et erat Teridates extrinsecus porcus, internæ crudelitatis & cœni voluptatum, & alterius porcine animæ ac vitæ simul imago & poena. Non sic autem solus erat affectus execrandus Teridates: sed & omnes, qui erant cum eo milites, & quicumque ex magistratibus & alijs ciuibus simul lætabantur ijs, quæ perpetrata fuerant, cum eodem lætabantur dæmone: non quod essent ipsi quoquè porcorum induti specie, sed in furorem redacti erant, & à se planè discesserant. Erat igitur ijs, quos hæc tenebat affectio, quando respiciebant, liberationis magnum desiderium: eorumque necessarijs non minor huius rei cura, partim quidem, ne inciderent in similia: partim autem, ut morbo leuarentur, qui ad eos attinebant.

Cap. 25.
Visio Cusa-
roductæ, so-
roris Regis.

Interim autem dum in his malis conflictabatur Armenia, apparet somnium Regis forori Cusaroductæ. Somnium autem erat, lux homini figura similis. Videbatur autem dicere, quod si Gregorium illū, quem in ciuitate Artaxat in barathrum demiserunt, illinc hauserint, euestigiò mali sequetur solutio. Sin minùs autem hæc non sic fiant, nequaquam sunt inuenturi aliam curationem. Hæc cum dixisset somniū, ad populum accedens Cusaroducta, (vincebat enim pudor èis, quem de fratre accipiebat, dolor)

dolor) communicat visionem. Illi autem eam arbitrati insanire, (Quomodò enim speraretur apud eos omninò reliquum esse vel os vllum Gregorij) verba Cusaroductæ subfannabant & irridebant. Cùm autem malum intederetur, nec intermitteret aduentare somnium, & mulier instaret vehementius, cogens populum, vt visionem ad effectum deduceret, mittitur quidam vir clarus ad oppidũ Artaxat, nomine Autaias. Cùm ergò, qui in eo erant, rogassent, cur veniret Autaias, & quanam esset causa eius aduentus, simulque & riderent & mirarentur, quomodò inter viuos adhuc quærat, quem nec mortuum quidem arbitrabantur conseruari ob tempus, quod intercesserat, sed in puluerem iam esse dissolutum, somnium eis satrapa (hunc enim fuerat honorem consecutus) & responsum recensuit: & accedens ad barathrum, nominatim vocauit Gregorium. Ille autem statim respondet. Cùm is autem illius solũ

Extrahitur
S Gregorius
de lacu.

audisset responsum, demissis funibus, eum statim rogauit, vt ijs captis, fursũm traherentur. dixit enim illius Deum iussisse, vt ascenderet. Funibus itaque illinc extractus sacrosanctus Gregorius, toto quidem corpore à diuturna in cœno & limo afflictione fuerat denigratus: sed cùm eum aqua, quoad eius fieri potuit, abluissent, & purè induissent, ducunt ad urbem, in qua Rex erat.

Hic Rex Teridates in forma porcina, & à furore vexatus & rabie, satrapaque & omnis alia multitudo ei occurrunt. Proidentes ergò omnes ad beatos illos pedes, vt Deũ eis placaret, & à maligni illius dæmonis insaniam & malo liberaret, vehementissimè obsecrabant. Ille autem cùm ante alia sanctarum martyrum quæsiisset reliquias, & postquàm eas illi ostendissent, collegisset, (iacuerant enim disiectæ nouem dies, & totidem noctes, neque malè olentes, & omninò intactæ à canibus, volucris & bestijs) earumque vestibus decore composuisset, licet ipse Rex, & qui cum eo erant magistratus, offerrent vestes preciosissimas, cum ipsis vestibus deponit in torculari, quod etiam viuas prius habuit martires, & calcatum fuit ab illarũ pedibus virginis. Cùm autem tota nocte orasset, & Deum esset precatus, die sequenti ad Regem & suos catecheticam fusè & prolixè habet orationem. Erant enim hæc eius ad Deum preces, vt priusquam formam porcina exueret Teridates, sermonis acciperet intelligentiam, & conciperet singula eorum, quæ dicebantur. Sed tunc quidem cùm Dei potentiam, & quam nostri gerit curam, sacrosanctus adduxisset Gregorius, & quem admodum eum conseruasset admirabiliter, & præter opinionem, (Quæ enim ei euenerunt, superant humanam naturam: & nisi diuinam gratiam ad eum desuper aduolasse dixeris, haud quidem facile est credere) deinde cùm eorum in sanctas virgines audaciam & crudelitatem reprehendisset: & docuisset oportere eos prius desistere ab errore simulacrorum, deinde ad verum Deum accedere: & quòd si conuersi fuerint ab impietate, euestigiò eorum calamitatis consequetur solutio: & cùm pauca de ortu mundi, & futuro seculo, & noui testamenti mysterio, & magna erga homines Dei benignitate & clementia disseruisset, & adiecisset etiam, quòd desuper ad eum aduolans Angelus aderat in lacu, eique vires addebat, & conseruabat eum illasum à malis, qui ne tum quidem volebat abscedere, sed adhuc apparebat eius oculis valde suauius resplendens & euidenter: Postremò autem & templa iussisset extrui martyribus, & multa alia esset oratione persecutus, & eos qui aderant, mysterijs initiasset, cùm iam aduersperasset, cœtum dimisit.

Cap. 25.
Rex & satrapæ eius
procidit ad
pedes S.
Gregorij.

for. vestes

Catecheti-
cam habet
ad Regem
orationem.

Templa con-
strui iubet
martyribus
S. Gregorijs.

Sequenti autem die ieiunium quidem ad sexaginta vsque dies totos vniuerso populo denunciat: & ipse ea, quæ in mysteriorũ initijs prius dicta fuerat, in his repetens, & quæ deerant adiciens, & vitam eorum, qui in virtute excelluerunt, in medium adducens, ad imitationem & æmulationem illorũ animos accendebat, & abundè eis prebebat tales fruendas cõciones. Hoc in loco visionem quoque, quam solus ille fuerat affectus, publicè apud aures omnium deposuit. Illa autem est eiusmodi, vt nihil possit esse admirabilius: & quæ visu quidem fuit terribilis: si auribus autem accepta fuerit, salutaris. Videbatur enim mihi, inquit, cælum esse apertum, & quæ initio incuruitibus interceptæ erant aquæ, hinc & hinc diuisæ, firmæ ac stabiles manere in vtraque parte. Forma autem quædam humana, lucidum quoddam iubar emittens, & multa luce omni ex parte refulgens, aureum manu tenens malleum, terram pulfabat. Et lux desuper è cælis radijs frequenter emicans, implebat fines terræ. Quinetiam quidam alati exercitus, qui erant etiam vnusquisque lux, mouebantur in cælis. Et columna ænea basi aureæ imposita, ad illos pertingebat. Sed pars quidè ipsius lucis videbatur ferre figuram Crucis, pars autem erat magnæ columnæ similis. Et tres alia minores colu-

Cap. 27.
Sine ieiunio nullum opus arduum inchoat sancti.

Viso eius.

columnæ locatæ erant super bases similes. Sed vna quidem stabat super martyricum stadium beata Ripsimes, & trigintatrium virginum. Altera autem, vbi præclara Gaiana cum duabus socijs virginibus, consummationis coronam accepere. Alia autem erat super torcular, quod prius quidem omnes simul fugientes excepit virgines: vnus autem postea vel quoties mero aut nectare dulciorem excepit sanguinẽ. Quæ cum in eo in morbum incidisset, nec posset alias sequi virgines, ibidem apud torcular, tanquam vna speciosa, oculis hilaritatem afferens & suauitatem, non iustorum pedibus exprimitur, sed manibus impiorum de medio tollitur. Post hæc magnam quidem igneorum altarium multitudinem dedit adspiciendam visio, & super vnumquodque Crucem formatam ex eadem materiâ: fons autem quidam ex his emanabat, perspicuum quoddam edens fluentum, & adeo copiosum, vt mundaret vniuersam subiecti campi faciem. Quinetiam mihi cernebatur grex caprarũ, resplendens in nigrore pilorum. Postquam autem aquam transmiserant, species quidem eis mutabatur in oues: nigror autem pilorum, mutabatur in alborem niuis. Dixisses momento temporis effluxisse nigras, & alias exortas esse, nempe albas. Atque oues quidẽ visæ sunt parere: & cani pili erant etiã recens natis foetibus. Multitudo autem superabat & numerum, & locum, quantumcunque definiebat oculus. Ex his autem, quæ nupèr natæ erant, videbantur rursus quoquẽ nasci aliæ. Et quidam agni mutati in lupos, malefaciebant ouibus, & eas aggrediebantur comedere ac discerpere. Sed ex his quidem aliæ interim producebant alas, & volabant ad exercitus lucis: aliæ autem capiebantur à lupis. Cum hoc fieret, repente riuus ignis effusi contra lupos, in eos incidebant & exurebant, & non licebat eis ampliùs effugere. Post hæc omnia aliæ rursus columnæ cernebantur fixæ in nubibus: & caput lucidũ supra columnas præbebat quoddam spectaculum admirabile.

Cap. 28.

His, inquit, & talibus eram ego animo obstupescens, & maximè quòd quasdam res tacitè videbatur significare visio admirabilis. Sed qui vnà mecum aderat, & quæ videbantur, ostendebat (erat autem is Angelus Domini omnipotentis) ipse & stuporem conuerterat in dulcem admirationem, & explicabat, quid significarent singula eorum, quæ cernebantur. Nam latitudinem quidem cali apertam in duabus partibus, docebat significare viscera diuinæ clementiæ prius quidem suo figmento fuisse clausa, deindè fuisse aperta. Aquæ autem, quæ firmatæ ac stabilitæ fuerunt super aquas, nullum ampliùs esse innunt impedimentum ijs, qui è terra volunt ad caelum transire. Gloriosæ enim, inquit, martyres via tam lata ingressæ sunt caelos absque molestia, cum eam dedicassent, & prius ea iter iniissent. Qui autem manu aureum tenet malleum, & terram ferit, is diuinam significat visitationem, per quam error quidem idolorum ab ea fuit expulsus, fuit autem eius loco introducta veritas. Lux verò, quæ fuit diffusa in vniuersam terram, dilatationem prædicationis Euangelij, & ex eo procedentem fulgorem, qui omnia compræhendit. Angelorum autem congressus cum martyribus concursusque, & cum alijs hominibus ipsorum cõsuetudinis & conuersationis, huius luminosi & alati exercitus descensus est signum euidentis. Columna & basis aurea, ea fidei Christianorum diuinitatem significat & puritatem. Domini autem sacerdotij signum est Crux lucis. Nam primi quoquẽ Pontificis imaginem fert sacerdos, qui propter nos suscepit mortem Crucis. Columna lucis, est imago catholicæ Ecclesiæ, per quam extollimur ad pietatis simul & salutis lucem, ad quam non patet aditus. Tres autem breuiore columnæ, quæ locatæ sunt super bases, describunt infinitum numerum templorum, quorum in vnoquoque loco cõsummationis eorum, qui propter Christum mori elegerint, fundamenta iacentur & excitabuntur. Rursus autem oratoriæ ædium ædificationis, quæ fit per eam, quæ est circumquaque, regionem, hæc altaria dicebat esse signum. Crux autem ignea super ea, significat, quòd igne sanctissimi spiritus, increumentum, quod in holocaustũ offertur, sacrificium adoletur in memoriam & gloriam eius, qui pro nobis est crucifixus. Grex autem caprarũ, & aquæ transitus, & nigræ lanæ in albam mutatio & multiplicatio, eam, quæ fit per baptismum, expiationem peccatorum & scelerũ, quæ admissa fuerint, remissionem, translationem ad pietatem, virtutumque fertilitatem & fecunditatem, piorumque multitudinis incrementum & augmentum prænũciat. Quicquid autem in lupos quoquẽ est mutatum, eam, quæ posteriùs fiet, pseudochristianorum impietatẽ, & eos, qui illam amplectuntur inurrectionẽ, præsignificat. Eos autem, qui huic insulti excelto & forti animo resistent, dicit ad calũ ipsum euolasse pernicii & leui ala fidei. Ignis autem riuus

Horũ omnium expositionem habes infra.

Explanat eĩ S. Angelus visionem.

Incrementum sacrificium, id est, Missa

Pseudochristiani, hæretici.

signi-

significant gehennam, excepturam eos, qui insurrexerint aduersus pietatem. Oues verò captæ à feris, volunt eos significare, qui à maligni venatione miserè capti fuerint. Columnæ autem, quæ erant in nubibus, è terra ascensum post resurrectionem à mortuis. nusquam enim declinans & leuis est ascensus. Habitus verò iustorum, in quo in occursum Domini in eius secundo rapientur aduentu, caput illud, quod est supra columnas, est sufficiens indicium, nec non splendoris, qui eos expectat.

Cùm sanctus ergò Gregorius illud admirabile recensisset spectaculum, & dixisset se ad hæc fuisse deductum ab angelo, qui assistebar: & sic simul obstupescisset & delinisset eos, qui aderant, iubet vt transferantur, & condantur martyrum reliquiæ. Ipsi autem primùm quidem in sepulcris, oratoriarum ædium instar, ædificandis studiosè & diligenter laborabant, alij quidem portantes lapides, alij autem ligna cedri odorifera ferentes, & alij lateres: atque ità affecti erant, vt omnium manus cessare viderentur, nisi vnaquæque propriam pulcherrimæ materiæ partem ferret ad ædificium: omnesque existimabant se ità demùm futuros esse beatos, si quid gratificarentur martyribus ad sepulcrorum ædificationem: & quas prius (hei mihi) crudelissimè interemerant, eas se quammaximè fieri poterat, honorare apertè ostendebat. Tantùm suaue illud os Gregorij, & eius labris insidens gratia, eos incitauit ad honorem martyrum. Sed hæc quoque erat Deus, qui virginum in ipsum benevolentiam magis remunerabatur, quidque nec in medijs malis, nec in ipso lacu à suo discessit Gregorio. Itaque diuinus quidem Gregorius, vt redeamus ad ea, quæ consequuntur, descripsit formam ædificiorum: ædificandi autem artifices protinù instabant operi, & fabri rursus faciebant capsas ex cedro ligno pulcherrimo. Cùm autem citò compacta fuisset vnaquæque capsula, tunc omnes diuinus Gregorius arceat à ministerio: Non licet vobis, dicens, ne manus quidem admouere martyrum reliquijs, neque appropinquare. manentibus in eadem affectione, nec adhuc diuinum baptismum consecutus. Sed ego, inquit, meis manibus inseruiam depositioni. Et ille quidem laborabat in sepultura, & ei summo vacabat studio: Teridates autem & coniunx & genus eorum, quinetiam magistratus & vniuersa multitudo, preciosas vestes & indumenta auro variata, auro quoque et vnguenta ferentes, posuerunt ante portas torcularis. Omnium ergò illarum martyrum corpora cum totidem capsis condidisset sacrosanctus Gregorius in torculari, & ea, quæ par erat propter festum peregrisset, postquam fuit in ianuis, & vidit quæ oblata fuerant, illorum quidem promptitudine animi valde fuit lætatus: sed ea non admisit, dicens, oportere ea cõseruari debere apud eos, qui obrulerunt, donèc sacra fuerint perfectè ædificata sepulcra, & ipsi per baptismum abluerint inquinamentum impietatis. Atque Teridates quidem porcina adhuc forma indutus, sanctum rogabat ex animo, vt aliqua saltem ex parte homo aperiretur. Etsi dicens, non sum dignus exuere totam personam dedecoris, & totum Teridatem in priore nunc quoque videre forma: sed manibus sed pedibus saltem consolare aliqua ex parte calamitatè, vt ipse quoque per me laborè in opere ædificij.

Misericordia ergò motus magnus Gregorius, & ipse fit Deo supplex, & mittit ad eum martyres, quæ intercedant. Fuitque prorinù Teridates homo manibus & pedibus, & meminerat accepti beneficij, & reddebat gratias, ipse quoque laborans in fodendis fossis in quibus capsas erant deposituri. Atque ille quidem sodiens terram sursum iaciebat, regina autem Asichene (erat enim hoc nomen coniugi) & soror Cufaroducta, cum hoc à diuino Gregorio petijset Teridates, suis tunicis efferebant puluerem. Vt autè fossæ conueniret capsarum magnitudini, Rex lapides ea magnitudine, vt nullus alius eos tollere posset, deferebat ad ædificandum. Deindè etiam sepulcrorum postes ostiorum, & superliminaria, non aliorum credens manibus, sed ipse humeris imposta ferebat. Iam autem omnia perfectum acceperant ornatu ædificationis. Itaque accensis lampadibus & cereis, transferunt capsas martyrum: & earum vnanquamque proprius accipit locus: & diuinus Gregorius signum Dominicæ passionis, venerandam Christi Crucem, statuit in vnaquaque earum. Non hæc autè solùm sepulcra fuere ædificata: sed etiam templu ea magnitudine quod Catholicam Ecclesiam vel solus nominabat ad spectus, & circa id altum ædificarunt parietem, vt passim ad ipsum non pareret aditus. Martyr igitur Crucem hinc quoque statuit, & iubet multitudinè, quæ illuc assidue versabatur, & eò ventitabat, pròpto & alacri animi studio Deo cultum offerre per adorationem Crucis. Hæc autem omnes faciebant non iussu solùm parentes, sed iam etiam è domo fidem, & ieiunia, & preces, tanquàm ex bonis feminibus

Cap. 29.

Vide ingès
studium er-
ga sanctarum
reliquiarum
veneratio-
nem.Nō permit-
tit S. Grego-
rius marty-
rum reliquias
trahere, à
nondum in
Christo re-
natis.

Cap. 30.

Nota,
Et mittit ad
eum marty-
res, quæ in-
tercedant.Nota de ac-
censis lapa-
dibus & ce-
reis, & de
signo Cru-
cis.Ecce Crux
adoratus.

Gre-

Gregorij sermonum, ipsi quoque producentes. Ille autem cum accessisset in medios eos, qui tunc erant congregati, dat se intensiori cum populo preconi: & omnibus Teridati regi Armeniæ petentibus in antiquam formam restitutionem, qui eorum, qui ipsum timent, tanquam pater filiorum, miseretur, Deus hinc quoque confirmat & corroborat misericordiam: & aufert ipsam porci speciem, quæ erat Teridati imposita extrinsecus, & expellit malignum, qui intus cohabitabat.

Neque verò hæc hæc restinxit misericordiam, sed ea quoque transit ad magistratus, & ad milites: & profundam tranquillitatem sunt eorum quoque animæ consecutæ, ab insultu scelerati & execrandi dæmonis liberatæ. Tunc quoque salutem inuenit innumerabilis alia multitudo: & leprosi, & paralytici, & hydropici, & qui membris erant manci & mutili, & quoscunque premebat aliquod aliud malum, illic deponunt omnia, & nihilominus exiit etiam iniustas animæ notas & maculas: & cum magno lucro, & cum magna redeunt latitia, ut qui non solum corporum, sed etiam animarum perceperint curationem, Hinc factum est, ut ad sanctum omni ex parte conflueret populus, quærens ab eo initiari mysterijs pietatis, & eorum, qui varijs morbis laborabant, stabilem & immobilem colligere curationem. Rex autem Teridates & omnes magistratus, militesque & quicumque alij habitabant in Armenia, cum radios pietatis prompto animi studio in corde accepissent, & sano mundoque animæ oculo adspexissent, non sustinuerunt, quo minus fraudis & erroris habitacula ab ipsis euellerent fundamentis, nè viderent ea ijs oculis, quibus videbant pietatem. Itaque cum Gregorio gentium templa & altaria circumstantes obsidebant, demoliebantur, solum effodiebant, fundamenta aperiebant, ingrediebantur in ipsa pecuniæ araria, opes auferebant, thesauros efferebant, & omnia faciebant, nè eos late-
rent vel minimæ impietatis reliquæ. Deinde Deo sacra, & eius martyribus templa contra ædificabant: & ea extrinsecus cingebant parietibus: & eis illorum opes & preciosas vestes, possessionesque & thesauros dedicabant: materiamque, quæ prius in nullo erat honore, & planè erat superflua, ut vsui esset, effecerunt, & conuerterunt ad vtilitatem. Sic ergò qui in illis altaribus & templis versabantur dæmones execrandi, grauissima expellebatur persecutione, & inexpugnabilem Dei nostri potentiam formidolosi & valde tremantes exclamabant.

Armeni cõuertitur ad Christum.

Extruuntur templa Deo & martyribus.

Cap. 32.

Non sola autem Armenia certatim mouebatur & incitabatur ad pietatem, sed multæ etiam gentes finitimæ ad similem deducebantur æmulationem. Ad pietatem verò plurimum contulit ipse quoque Rex, qui omnibus videntibus & audientibus, suam priorem referebat impietatem, & accusabat suam in magnum Gregoriū crudelitatem, & in gloriosas virgines immanitatem & cædem, & agrestis illius amoris faciens mentionem, & dicens quales pro eo pœnas luerit, Deo ei irascente, & qualem rursus benignitatem, & quantum acceperit beneficium admirabilis Gregorij intercessionibus. Hæc Rex singulatim persequens, erat bonū multis exemplum, multosque accendebat & inflammabat ad eandem sententiam. Res enim eiusmodi est potestas, ut sibi conformes semper reddat eos, qui parent eius imperio: eademque ipsi solent amare, & illa exercere, quibus senserint ipsum letari principem. Hinc mirandum in modum eis crescebat pietas. Unde etiam statuerunt magnum Gregorium creare Præsulem suæ ecclesiæ, ut quem prius inuenerunt dispensatorem salutis, eundem etiam decæterò haberent gubernatorem, & eos ipse deduceret ad Dei portum. Illæ autem & præfecturæ altitudinem, & solitudinum cogitans grauitatem, & quòd cum sit tenera planta fidei, magna opus habeat diligentia, & copiosa irrigatione, dubitabat & differebat suscipere præfecturam ecclesiæ, donèc visio Angeli Domini, quæ & ipsi Regi Teridati, & magno Gregorio apparuit, illi quidem persequi institutum, huic autem iussit suscipere Pontificatum. Rex autem, quoniam habebat annuentem eum, qui prius non parebat, cum ex ijs, qui gerebant magistratum, sexdecim viros elegisset præstantissimos, eos in Cæsaream Cappadociæ mittit vnà cum Gregorio, ut à Leontio, (is enim tunc in ea erat pontifex) acciperet donum pontificatus, scripta quoque ad eum epistola, quæ sic habet:

Multi Regis Teridatis exemplo suscipiunt fidem.

Leontius Episcopus Cæsareæ Cappadociæ.

Cap. 33. Regis epistola, ad Leontium Episcopum.

Profundæ tenebræ, cum aliorum peccatorum, tum impietatis maximè nos diu operuerunt. Hinc factum est, ut nec ad veritatem adspicere, nec communem omnium opificem potuerimus olim intelligere. Cum enim & alium nobis Solem in terra magnum misisset Gregoriū, & sanctas ostendisset virgines, ut per ipsas nos quoque agnosceremus illius bonitatem & humanitatem, eos immanissimè præfurore puniuimus:

&

& ipsæ quidem miserabiliter (proh dolor) à nobis interfectæ fuerunt: hic autem Dei inuicta confirmatus virtute, sæuitiæ nostræ & insidijs semper superfuit. Verùm ne sic quidem abyssus illius miserationum, & infinitum pelagus clemētiae nos despexit percutentes: sed huius diuini Gregorij doctrina & precibus, & gloriosarum illarum virginum & martyrum intercessionibus, crassam illam caliginem abstulit à nostris animæ oculis, & ad lucem veritatis deduxit, illiusque agnitionem & fidem. Eum ergo, qui fuit nobis author tot bonorum, nostræque salutis dux certus & dispensator, doctorem & pastorem reliquæ vitæ & virtutis non nos solum elegimus, sed diuina quoque visio talem sententiam è superis obsignauit. Per quam ipsum quoque annuentem ad vestram misimus sanctitatem, vt ab eius manu & lingua ipse consecratur in Pontificatu, & citò nobis, qui grex eius sumus, reddatur.

Intercessio
sanctorum.

Hac accepta epistola, Leontius magnum Gregorium & legatos accepit honorifice, & cum eum, simul adhibitis alijs, qui aderant, Episcopis, consecrasset, cum pari humanitate dimittit & honore. Illinc ergo reuersus diuinus Gregorius, quos in prope viam sitis ciuitatibus vidisset dignos, qui fierent sacerdotes, & aptos, quorum fidei crederetur verbum doctrinæ, eis ea suasit, quibus erat opus: & illos assumens, adduxit in pietate sibi opem laturos, futurosque sacerdotes ipsius Armeniæ & propinquarum gentium. Cùm autem iam ingressus esset fines Armeniæ, nunciatur ei relictum esse quoddam templum Herculis, situm super flumen Euphratem, & in eo esse aram, in qua dæmonibus & Herculi fiunt sacrificia. Cùm ergo ad hoc templum venisset, sola oratione (neque enim ei humanas quispiam admouit manus: qui in eo erant dæmonibus, machinis omnibus & spectris depugnantibus aduersus euerisionem) ab ipsis euertit fundamenta, & alterum excitat Domino, quod ei ex aduerso responderet, & in eo deponit reliquias præcursoris & Baptistæ, & martyris Athenogenis: cæ enim inferebantur. Postmodum etiam aram consecrat, & in ea Deo incruenta offert sacrificia. Tum eos quidem, qui secum erant, primos baptizat satrapas. Deindè autem cùm viginti dies illic esset moratus, plures quàm vndecim myriades diuino impertit baptismate. Cùm igitur septimo Octobris eis iussisset festum agere, (in eo enim die aram illam Deo consecrauerat) sacerdotes constituit & Leuitas: & vniuersam, quæ est circuncircà, regionem ornat munitque ecclesijs, presbyteris, & diaconis.

Cap. 34.
S. Gregori
consecratur
Episcopus.

Oratione
euertit aram
& templum
Herculis.

Misse in-
cruenti sa-
crificium.

ii. myriades
populorum
baptizatur.

Armeniorum autem Rex Teridates, cùm iam accepisset appropinquare Pontificem, cum ijs, quæ aderant, copijs, & coniuge, & sorore, procedunt ei obuiam propter ripam fluuij Euphratis: & se iucundè inuicem intuentur, & cum gaudio complectuntur: & erant pleni lætitia. Sed ille quidem Apostolorum ostēdebat doctrinā: ipsi autem diligenter audiebant, & in auscultando erant attentissimi. Cùm totos ergo triginta dies eis ieiunium imperasset & orationem, ab ipso Rege incipiens, & à Regina, & sorore, & per eos postea, qui magistratus gerebant, & per ceteros demùm peruadens, baptizat omnes in Euphrate, redditque filios lucis & dei. Deindè aliud templum excitat propter Euphratem, & in eo diuina celebrat mysteria, atque vt par est, sacrificat. Christus verò ne hîc quidem in eos suorum obliuiscitur miraculorum. Sed illi quidem baptizabantur in Euphrate, eius autem retinebatur fluentum: & videbatur columna lucis, tanquàm super basim, posita super aquas, ipsos Solis radios, quòd ad splendoris attinet rationem, longo interuallo superans. Simul autem cum ea Crux quoque oriebatur in capite. Et erat id quidem visu mirabile. Toto autem illo die cernebatur oculis eorum, qui fuerant baptizati. Ipsi autem multitudinis plenus & perfectus numerus, erat quindecim myriades. Cùm septem verò dies Pontifex esset simul cum eis versatus, & aliam multitudinem baptizasset innumerabilem, (Si autem credendum est famæ, quæ in vulgus manauit, quadringentas myriadas) octauo die illinc recedens, & ecclesias ædificauit per vniuersam Armeniam, & sacerdotes in eis constituit.

Cap. 35.

Armeni cū
suo rege &c
baptizatur.

Crux appa-
ret baptiza-
tis.

Quadrin-
gentæ my-
riades ba-
ptizata.

Communibus autem vîbus ecclesiarum Rex etiam inseruijt Teridates, non par- cè nec socorditer, sed & sufficientes eis prouidit redditus, & latissimas possessiones larga & liberali manu eis præbuit. Non hæcenus autem sistit Pontifex suum studium & diligentiam, sed etiam ludos literarios construxit per omnes ciuitates, eisque doctores & magistros constituit, Rege ita iubente, & ad hæc adiuuante, & Pontificis animo magnam opem ferente. Publicè quidem per ciuitates prædicatum fuit à Pontifice, vt filij Armeniorum vndique ad eos yentitarent, & sacras docerentur literas. Dehinc non solam Armeniam complexus est prædicatione Euangelij: sed etiam Per-

Cap. 36.

Latissimæ
ecclesiarum
Armenia
possessiones

Multas gē-
tes S. Gre-
gorius con-
uertit.

farum, & Assyriorum, & Hunnorum, & Medorum non paucos benigno & facili Christi iugo subiunxit. Sedenim vt ad agnitionem quidem veritatis homines deduceret, erat adedò velox, vt à nulla eorum, quæ accidebant, difficultate prohiberetur: vt autem ijs, qui malè patiebantur, opem ferret, minimè socors erat & ociosus, & minorem adhibebat curam & diligentiam, immò omnibus qui laborabant corporibus, promptū suppeditabat auxiliū: & medebatur ijs quoquē, qui laborabant animis, eorumquē intestinas sedabat seditiones, & ad prius dandam curationem erat celerior, quàm ad petendam infirmi vt acciperent, & illo ipso erat pastor ille bonus, qui nec ipsi quidem, si opus esset, animæ suæ parceret pro ouibus. Exinaniebātur certè carceres, debitorum verò rumpebantur schedulæ, & profunda pace fruebatur Armenia. Sic ergò citra offensionem & æquabiliter procedente pietate, & vniuersa virtute, & gratia circa eos choros ducente, multi quidem vitam eligebant monasticam, & in diuersis locis extruebant monasteria, & amplectebantur quietem.

Extrauntur
multa monasteria.

Cap. 37.

Multa ab eo
creantur Episcopi.

Porro autem cum nonnullos quoquē filios illorum, qui prius erant infideles, sacrosanctus assumpsisset Gregorius, meliusque educandos curasset & erudiendos, vitæque spiritali & gratia eos impertisset, eò perfectionis deduxit & virtutis, vt etiam in ipsas magnas Episcoporum sedes eos prouexerit: & vni quidem eam tradiderit regionem, quæ est ad Euphratem: ei autem nomen erat Alcinus: alteri verò (vocabatur is Eurhalius) Masemorum, quæ est circuncircà, regionem. Porro autem tertius quoquē fuit Bassus: & ad decimum vsque processit numerus. Iam verò multis quoquē alijs alterius generis, Ecclesiarum mandauit Episcopatus. Dicunturque breui tempore fuisse omnes quadringenti. Alcinum autem, qui peruenit ad summam virtutis exercitationem, & erat alioquì mitis & moderatus, quando magnus hic Gregorius erat ad altissimos montes Armeniæ profecturus, vt in chara degeret solitudine, ipsum, inquam, Alcinum præficit regiæ, iubens vt illa faceret, quæ ipse, si adesset. Quamquam verò dum esset recessurus, Rex cum grege à Gregorio vehementer contendit, vt ab eis nequaquam discederet: vicit tamen eorum preces amor quietis & silentij: & mox eò voluit abire, vbi cum paucis discipulis in petris subterraneis vteretur habitatione, & cum eo, quem desiderabat, seorsum haberet consuetudinem, ne minimum quidem vacans curando corpori. Panem enim aut alia esculenta, quadragesimo quoque die semel gustabat.

S. Gregorius
abit in desertis locis.

Mira abstinentia eius.

Cap. 38.

Orthanes presbyter,
filius S. Gregorius.

Arostanus alter filius
S. Gregorius
vixit sanctissime.

Rex autem Teridates paulopost, qui Gregorij agrè ferebat separationem, illiusque disunctionem & absentiam lugebat grauissimè, cum rescuisset duos filios ex ipso & legitima coniuge in flore illius iuuentutis esse natos, quorum vni quidè nomen erat Orthanes, secundo autem Arostanus, ambos amicos & custodes pietatis: sed ex his quidem duobus filijs alterum fuisse relatum in numerum gradus presbyteratus (Erat autem is Orthanes maior natu) Arostanem autem vitam solitariam, & cui cum nullo intercedit congressio, ab ipso lacte & adhuc planè infantem elegisse: nam & vnica indutus tunica, dicebatur versari in solitudine, cum algore & calore decertans, & solis vesci oleribus, nocturnas autè stationes & vigiliis, & diurnas preces, & cum diuinis scripturis familiaritatem ab ineunte ætate ei coaluisse. Cum hæc, inquam, Rex rescuisset, quoniam is iam & virtutem habebat in honore, & priorum malorum ducebatur poenitentia, & apertè ostendebat se contendere, vt prima vltimis factis eluceret, tres viros maximè insignes mittit Cæsaream ad quærendos filios Gregorij. Cum ij ergò profecti essent, & alterum quidem inuenissent concionantem, alterum autem philosophantem in solitudine, cum vix & non sine magno labore persuasissent Arostanti, eos ducunt ad Regè. Ille autem cum eos gratissimè & cum voluptate accepisset, sacrosanctum per nuncios obsecrat Gregorium simul cum populo, vt sui veluti quandam imaginem & exemplar archetypum, Arostanem eis relinqueret, & eum in sedem proueheret, & ei Pontificalem traderet rectionem. Ille autem non leuiter & temerè hoc facit: sed quoniam sciebat omnem virtutem plantatā in anima illius, citò sacras illi manus imponit. Cumque eum consecrasset, & vniuersam circuncircà regionem cum eo obiuisset, & verbo fidei eos amplius cõfirmasset, in eam, quam iam olim parturierat, reuertitur solitudinem.

Is loco patris creatur Episcopus.

Cap. 39.
Constantinus Magnus
solus imperat.

Eius autem tempore Constantinus quoquē Constantij filius, renunciat Imperator Romanorum: qui cum virtute Crucis, & in Christum pietate Tyrannos deiecisset, ipse solus obtinet Imperium Romanorū. Eum inter Imperatores dixerim etiā Christi discipulum, & ipsius præconem pietatis, vt qui execranda dæmonum templa &

& altaria diruerit: & sacras aedes Deo extruxerit, & puram in Christum confessionē, & rectum dogma literis regijs & edictis, vniuersa, quae eius ditioni parebat, regioni exposuerit: & pro pietate tantum studium posuerit, vt trecentos decem & octo patres conuocauerit, & sacrum illud concilium congregauerit, vt & quae exorta erant zizania excinderet, & à frumento rectae fidei segregaret. Erant autem hi, Constantinus, inquam, & Teridates, tanquam lucidæ stellæ, alter quidem Occidentem, Constantinus scilicet, alter autem Orientem lustrantes, honesteque & suauiter resplendentes. Euaseratque Teridates iam in pietate feruentissimus, & nulli ieiunijs cedens & oratione, ne monachis quidem, qui se in his exercent in monasterijs. In hac ergo sacra Synodo, & alter alterum iuuerunt reges, & cum alio honore se inuicem affecterunt, tum etiam per literas collatati sunt sententiæ cōmunionem in vera pietate. Porro autem accessit etiam Armeniæ Episcopus Arostanus, cum Imperator Constantinus eum accersisset, qui ipse quoque fuit pars sacri cœtus. Et cum quae communi sententia fuerant scripta, dogmata accepisset, reuersus est in suam ciuitatem, iucundissimè & lubentissimè visus à suis post peregrinationem: religiosissimumque Regem Teridatem, & omnem Armeniorum regionem gaudio impleuit propter dogmatum consensionem. Quae etiam longo tempore sic manserūt, semper pietate in populo crescente, & per omnia Deo pacis glorificato, in Christo Iesu Domino nostro: Cum quo patri simul cum sancto spiritu gloria, potentia, & honor nunc, & in secula seculorum, Amen.

Concilium
Nicensū pri-
mum.

Rex Teri-
dates nulli
erat cedēs
ieiunijs &
oratione.

VITA S. HIERONYMI STRIDONENSIS
PRAESTANTISSIMI ECCLESIAE DOCTORIS, PER
Marianum Victorium Reatinum ex eius scriptis verè edita.

HIERONYMVS, quod nomen sacrum significat, Stridonis oppido natus est; quod à Gothhis euersum? Dalmatiæ quondam Pannoniæque consiniū fuit. Stridonam id vulgus nunc vocat, intra Petrā pilosam, Portulam & Primontem positū. Natus est autē non, vt alij ante nos falsò scripserunt, xxv. aut xxxj. hoc est, vltimo Constantini Magni anno, sed sub Constantio filio, qui patri succedens, annis xxiiij. vt Orosius author est, imperiū tenuit. Verum autem hoc esse, ex ipsomet Hieronymo clarè apparet, scribente, se, dum Iuliani Imperatoris exitus renunciatus est, puerum fuisse; adeoque puerum; vt Grammaticè tunc operā daret. Iulianus autē, qui Constantio successit, anno xxvj. post mortem Constantini Magni occisus est; siquidem duobus non integris is imperauit annis, & ante eum Constantius vigintiquatuor. Ipsi autem Hieronymi verba sunt hæc: Dum adhuc essem puer, & in Grammaticæ ludo exercebam, omnesque vrbes victimarum sanguine polluerentur, ac subito in ipso persecutionis ardore Iuliani nunciatus esset interitus, eleganter vnus de ethnicis: Quomodo, inquit, Christiani dicunt Deum suum esse patientem & ἀνεξιχνίαστον? nihil iracundius, nihil hoc furore praesentius? ne modico quidem spatio indignationem suam perferre potuit. Parentes eius ambo, vt ipse scribit, Christiani fuerunt. Patri nomen Eusebius, quod à pietate Græcè trahitur, fuit: matri quodnam esset, non proditur. Matris tamen soror, hoc est, Hieronymi matertera; Castorina dicta est: cum qua dissidij nescio quid intercessit, quam tamen humanissimis literis semel & iterum ad pacem & concordiam, vt ex eius Epistola xxxvj. constat, inuitauit. Habuit itidem sororem, quae castitatis propositum post lapsum, in patria, Iuliano diacono adhortante, suscepit: in quo illam permanere, cum ipse in in eremo esset, per eiusdem Iuliani literas didicit. Timens autem ne ab eo caderet; Chromatium, Iouinum & Eusebium, vt eam, tam suis, quam Valeriani Episcopi literis ad perseverantiam hortarentur, precatus est: praesertim cum in Stridone patria, quae à Lupicino pastore malo regebat, deus venter esset, in diem viueretur; & sanctior ille haberetur, qui esset ditior. Frater nam minor, qui post eius accessum in Syriam natus fuit; Paulinianus dictus est; qui adolescens cum eo in secundo ab Vrbe discessu Hierosolimam petijt. Diuites autem fuisse eius parentes & amplo patrimonio honestatos, ex eo constat; quod seruorum familiam illos habuisse ipse

30. Septēb.
Ex Catalo-
go Scripto-
rum Eccle-
siasticorū,
Cap. 1.
S. Hierony-
mi patria.

In Cōmen.
Habacuc
cap. 3.

Parentes.

Epist. 113.
hoc est, in
Proc. Iob.
Ex Catalo-
go.

Epist. 37.
Iuliano.
Epist. 43.

Lib. 3. cōtra
Ruffinum.